

KRONIKKEN

Universitets- reform: Topstyring og ensretning

af Heine Andersen

I oktober måned indgik regeringen ved videnskabsminister Helge Sander forlig med Socialdemokraterne og Kristeligt Folkeparti om den fremtidige styrelsesordning for Danmarks universiteter. Det skete efter, at længerevarende forhandlinger med Folketingets partier, hvoraf først Enhedslisten, siden Socialistisk Folkeparti, Dansk Folkeparti og det Radikale Venstre efterhånden meldte fra.

Helge Sander har selv omtalt reformen som den største ændring i universitetsordningen siden oprettelsen af Københavns Universitet i 1479; om det nu er helt rigtigt, kan man nok stille et spørgsmål ved, men store ændringer er der helt sikkert tale om, og på den baggrund kan man egentlig undre sig over, at der ikke har været større og mere dybtgående dækning af begivenheden i medierne – og at universiteterne ikke har stået på den anden ende. Blæst kan man i hvert fald ikke sige, der har været om forliget, og selve forhandlingerne foregik i stor stilhed. Institutionerne har reelt ikke været inddraget.

Hierarki og politisk styring

De mest vidtgående ændringer gælder så afgjort ledelsesformen. Universiteterne omdannes til selvejende institutioner, dog uden af de kommer til at eje bygningerne – DTU-erfaringerne skræmmer. Det anføres, at institutionerne i henhold til lovgivningen fortsat skal følge forvaltningsloven mv., så længe de modtager *mere end 50% af indtægterne* fra offentlige bevillinger. I øvrigt er tekstens hovedbudskab meget simpelt og tydeligt, og det nye kan sammenfattes i to hovedpunkter: 1. at universiteterne skal ledes af en bestyrelse med flertal af eksterne repræsentanter og 2. at alle ledere, dvs. rektor, dekaner og institutledere skal ansættes ovenfra, således at bestyrelsen ansætter rektor, der ansætter dekaner, der igen an-

sætter institutledere (netop dette er skåret ud i pap og gentaget, så selv de mest tungnemme skulle kunne forstå det).

Sigtet er at "øge handle- og beslutningskraft" på universiteterne, at sikre en mere professionel ledelse, som kan holdes ansvarlig ovenfra, samt at opnå større åbenhed og lydhørhed i forhold til omverdenen og eksterne behov; det indebærer også et ønske om udvidet samarbejde med offentlige og private virksomheder samt sektorforskningsinstitutioner, for "blandt andet at bidrage til at fremme vækst, velfærd og udvikling i hele samfundet", som der står i aftaletekstens glattede, men tydeligt nytteorienterede beskrivelse af universiteternes opgaver.

Bestyrelsen skal som nævnt have eksternt flertal og skal desuden rumme mindst to studerende samt repræsentation for VIP- og TAP-personale. Hvad angår den nærmere beskrivelse, springer det i øjnene, at der ikke stilles eksplicite krav om forskningsmæssige kvalifikationer til de enkelte bestyrelsesmedlemmer; for rektor, dekaner og institutledere kræves, at de skal være "anerkendte forskere" med "indsigt i uddannelse". De nu kendte kollegiale organer: konsistorium, fakultetsråd og institutbestyrelser afskaffes. Der skal dannes rådgivende "akademiske råd" til at overtage de "akademiske sager fra de nuværende fakultetsråd", evt. fakultetsvis. Studienævn skal fortsat eksistere, men studieledere såvel som studienævnsmænd skal for fremtiden udpeges af dekan/institutleder, dog efter indstilling fra studienævn; studielederes opgaver er i øvrigt ikke nærmere omtalt, og i hvert fald en del af de opgaver, studieledere i dag har, skal institutlederen nu varetage. Institutlederen kan desuden udpege forskningsledere til ledelse af særlige indsatsområder ol.

Der er altså klart tænkt i baner af en meget traditionel og hierarkisk, enstregt top-down ledelsesstruktur, som helt

svarer til, hvad man kunne læse i ledelses- og organisationslitteratur fra Max Webers tid omkring 1. Verdenskrig. Weber og flere af hans samtidige har vitteligt sagt udødelige og kloge ord, men mange har dog i flere årtier peget på, at tiderne har ændret sig, og at de faste hierarkier og organisationsformer svarede bedre til de mere stabile og homogene forhold før i tiden, hvor opgaverne var mere faste og forudsigelige. Der er intet i beskrivelsen, der afslører skelen til principper og begrundelser for de mere decentrale, flade og ad hoc-ratiske ledelses- og organisationsformer, der sædvanligvis kædes sammen med vidensintensive, åbne og forandringsparate organisationer i dynamiske omgivelser, uanset at netop sådanne termer præger retorikken i omtalen af sigtet med reformen.

De nærmere detaljer om organisationsopbygning, antal fakulteter og institutter, procedurer for lederansættelse mv. skal udformes i en vedtægt for hver institution, som skal udarbejdes af den første bestyrelse, hvis sammensætning universiteterne i øvrigt selv får lov til at komme med forslag til. Vedtægten skal godkendes af ministeren.

Andre ingredienser i forliget vedrører uddannelser, der bla. skal modulopdeles og koordineres mere på tværs af institutioner, ligesom rammer og styring skal indrettes, så både uddannelser og forskning bedre kan rettes mod marked og eksterne finansieringskilder; det internationale marked for universitetsuddannelse skønnes allerede nu at være ca. 250 mia. kr. Uddannelse og forskning skal kvalitetssikres bedre gennem opstilling af kvalitative og kvantitative mål, evalueringer og benchmarking, fx vedr. frafald, gennemførelsestider, vidensudveksling, teknologioverførsel og mobilitet.

I forskningspolitiske debatter har det ofte været nævnt, at stærkere ledelse med

ekstern repræsentation skulle gå sammen med øget frihed for universiteterne, og i et bilag gennemgås 10 mulige områder for noget sådant. En nærmere granskning afslører imidlertid, at der overvejende er tale om en oprensning af områder, hvor der *ikke* vil blive tale om øget frihed; *ikke* friere løndannelse, universiteterne får *ikke* lov til frit at oprette flere professorater, angående taxametersystem stilles der *ikke* noget i udsigt, og *videnskabsministeriet* skal fortsat godkende universiteternes uddannelsesudbud. Det er faktisk svært at få øje på væsentlige områder, hvor beslutninger *ikke* kræver politisk godkendelse. Dog kan universiteterne slippe for at involvere ministeriet i en del eksamensdispensationsager, og det stilles også i udsigt, at universiteterne bliver inddraget i forhandlinger om regler for stillingsstruktur og ansættelser, såvel som vedrørende personaleadministrative regler. Det fremgår, at *udviklingskontrakterne* forventes at få stigende betydning som styringsinstrument.

Der skal arbejdes videre vedrørende universiteters adgang til oprettelse af forskerparker sammen med private virksomheder samt til at investere i spin-off virksomheder.

Forskningsrådssystemet: den strategiske forskning styrkes

Et andet forlig blev afsluttet helt udramatisk d. 31. oktober (frem til skrivende stund, d. 28. nov., uden megen publicity); det handler om organisering af forskningsrådene, og kan delvis indlæses i samme mønster som universitetsreformen. Hovedpunkterne er, at der skal oprettes et nyt råd med det velklingende navn "Det Frie Forskningsråd", som er en slags ministerudpeget bestyrelse, der overtager de seks nuværende forskningsråds opgaver; det råder over midler til projekter mv. efter ansøgning fra for-

skere, og det nedsætter efter egen vurdering et antal forskningsråd for videnskabelige områder.

Nyt er også "Det Strategiske Forskningsråd", der skal støtte forskning til politisk definerede programmer (à la "cigarkasse-midler", "store tværgående forskergrupper"). Dette skal ligeledes udpeges af ministeren, til dels ud fra opslag og ansøgning, og det skal både repræsentere faglig ekspertise og aftagerinteresser. En tredje nyskabelse er "koordinationsudvalget", der skal sørge for samarbejde mellem de øvrige organer. Det overtager også en del af opgaverne fra det nuværende Forskeruddannelsesråd, der nedlægges. Også Forskningsforum nedlægges, og det nuværende "Danmarks Forskningsråd" omdøbes til "Det Rådgivende Forskningsråd". Danmarks Grundforskningsfond styrkes og skal bla. have ret til at sælge patentrettigheder og tegne aktier. De enkelte ressortministre skal ikke længere have forskningsudvalg.

Ændringerne afspejler især en organisatorisk styrkelse og centralisering af den strategiske forskning, der er orienteret mod højt prioriterede politisk eller erhvervsmæssigt bestemte mål, herunder ikke mindst dem, der går på tværs både af samfundssektorer og fagområder, samt en stærkere orientering mod markeds-signaler. Løjnefaldende er ved et gennemsyn af sammensætning og udpegningsprocedure for disse råd og bestyrelser den meget svage position for universiteterne.

Det onde demokrati

Den første styrelseslov for universiteter i Danmark blev indført i 1970. Loven blev fremsat af VKR-regeringen med den radikale Helge Larsen som undervisningsminister. Den brød professorvældet, indførte demokratisk valgte styrende organer med ligestilling af lærerkategorierne

og indflydelse til de studerende (TAP'erne kom først ind ved revisionen i 1973). Loven blev vedtaget alene med de borgerlige partiers stemmer, idet Socialdemokratiet, SF og VS bla. ikke fandt loven vidtgående nok med hensyn til demokratisering. Det er for mange nok påkrævet at opfriske i erindringen, og for en del læsere er det måske en helt ny oplysning, at den bundsolide og som regel pænt slipseklædte socialdemokrat Orla Møller som partiets uddannelsespolitiske ordfører i Folketinget ved 2. behandlingen angående spørgsmålet om repræsentationsprincip bla. udtalte:

Vi er principielt af den opfattelse, at alle der arbejder på universitetet ... bør have indflydelse på styringen af universiteternes forhold. Næste skridt må derfor være at give hver person sin stemme ved valg til de forskellige organer" (Folketingstidende 1969-70, sp. 6326).

Afskaffelsen af selvstyret og det indre demokrati på universiteterne er dog blot kulminationen på en udvikling, der er foregået skridtvis siden starten af 1980'erne. Nedmonteringen af det interne demokrati er sket i flere runder gennem ændringer, der dels har flyttet kompetence fra universiteterne til overliggende organer eller eksterne kræfter: budgetmodeller, øget ekstern finansiering mv., og dels har udhulet de kollegiale organers beføjelser til fordel for enkeltpersoner ("stærkere ledere"). Den nu aftalte reform er resultat af et pres, der er akkumuleret op over en årrække, og som støttes af stærke kræfter, både i erhvervslivet via dets organisationer og af fagbevægelsen, rækken de ind i akademikerorganisationer; men også internt på universiteterne selv har engagementet i demokratisk styre været faldende, sikkert dels som følge af, at det

er blevet udhulet, for at imødekomme det ydre pres – eller fordi man faktisk synes, at det vil være interessant fx at kunne starte spin-off virksomheder som en normal del af universitetsfunktionen, i stedet for at gøre det ude i byen eller i et baglokale. Men hvad er der egentlig galt med demokrati?

Den hemmelige problemanalyse?

Til en indledning kan man konstatere, at der ikke foreligger problembeskrivelser, udredninger eller analyser til grund for beslutningen – angiveligt altså den mest vidtrækkende i mere end femhundrede år. Eller, hvis de findes, er det lykkedes at hemmeligholde dem. En stor forskningskommission, der blev nedsat af Birte Weiss, forskningsminister under Nyrop-regeringen, afgav ganske vist for ca. 1 år siden en betænkning. Af en kommissionsbetænkning at være kan man ikke kalde den diger, snarere en lille nem sag, men den var dog i to bind – og det nu aftalte ligger meget tæt på dens anbefalinger; de var dog knap så vidtgående; betænkningen fastholdt bla. valgte institutledere. Men det iøjnefaldende er, at netop betænkningens afsnit om universiteternes organisering og ledelse hverken indeholder problemidentifikation eller dokumentation med hensyn til fordele og ulemper ved den nuværende tilstand (Forskningskommissionen 2001; en god gennemgang af betænkningen findes i Foss Hansen 2001).

Benchmarking: Verdens mest effektive universiteter

Der findes ellers en del at tage af. *Benchmarking* er jo i stigende grad helt uomgængeligt, både for marked og management, og fra de politiske magtcentre stiger i sammen takt presset mod institutionerne for at tage dette effektive middel i brug, og i det hele taget at anvende kvan-

titative præstationsindikatorer. Således også her, og så kunne man jo tro, at fx ministeriet selv ville stå frem som eksemplarisk forbillede. Men det ser man slet ikke noget til. Ikke engang de opgørelser, der allerede foreligger, tager man notits af.

Man kunne ellers fx have bygget på – eller dog kommenteret – publikationen fra EU-kommissionens forskningsdirektorat fra sidste år: *Key Figures – indicators for benchmarking of national research policies*. Det er en af den slags benchmarkinger, der minder noget om de ranglister, man laver inden for sportens verden, fx i cykelsport. Og hvem husker ikke politiker-trængslen omkring Bjarne Riis, da han havde vundet Tour-en, såvel som ved fodbold- og håndboldholdenes medalje-triumfer. Anderledes med forskningsrangerne: ingen stod i kø for at få del i æren, da EU-ranglisten viste, at Danmark er på *enandenplads* ud af de 17 førende lande fra hele verden (inkl. USA og Japan) med hensyn til antal videnskabelige publikationer pr. indbygger (Sverige er nr. 1, Finland og Holland hhv. nr. 3 og 4), og på *førsteplads* ud fra en anden ofte anvendt indikator, landenes andele af højciterede artikler som procentdel af samtlige artikler. Bemærk, at disse opgørelser *ikke* indregner ressourceindsats – hvor Danmark som bekendt ligger et godt stykke nede i feltet, langt efter bla. Sverige, Finland, Japan og USA.

Hvis man var ude efter lidt mere dybtgående og årsagsafdækkende analyser, baseret på kvantitative metoder (nu da man er så glad for det), findes der også noget på hylderne. Fx kunne man have taget artiklen i *Science* af Robert May (1997), der sammenfatter resultater fra en række nyere sammenligninger; det fremgår heraf blandt andet, at Danmark (med de opgørelsesmetoder) var nr. 4 i Verden målt ud fra antal publicerede videnskabelige artikler og på samme plads, hvis

man ser på antal citationer til disse artikler. Tager man hensyn til det lave niveau for ressourceindsats, kan man altså slutte, at dansk forskning simpelthen er *den mest omkostningseffektive i verden*. Som en forklaring, der refererer til de nordiske lande generelt, foreslår May i den nævnte artikel to forhold: 1. at universiteterne her traditionelt har haft en central rolle i forskningen og, 2. at den her (endnu) rådende ikke-hierarkiske struktur "could be the best environment for productive research" (Cole og Phelan 1999 når frem til nogenlunde tilsvarende resultater).

Dansk forskning har fastholdt denne førende position nogenlunde uændret, så længe den slags opgørelser har været lavet, dvs. siden begyndelsen af 1980'erne, og andre opgørelser viser, at der, som i de fleste lande, er tale om en kraftig stigning i publiceringsproduktiviteten. For samfundsvidenskaberne er der således tale om ca. en tredobling af antallet af publikationer pr. forsker bare på de 10 år fra midten af 1980'erne til midten af 1990'erne (Andersen 1997: 202ff.). Også hvad angår undervisningen, viser tal en meget kraftig produktivitetsstigning over de sidste 20 – 25 år. Yderligere findes der efterhånden flere undersøgelser, der viser, at der på mange fagområder er betydeligt samarbejde mellem forskningsinstitutioner og eksterne brugere. Osv. Ingen af disse opgørelser er omtalt.

Men som sagt: benchmarking og kvantitative indikatorer er ikke i kurs hos politikerne, når de selv skal beslutte – i hvert fald ikke hos regeringspartierne eller Socialdemokraterne.

Indgroet mistillid og normkonflikt

I jagten på et problem, som reformen kunne være tænkt at skulle løse, er det ikke til at komme uden om at kaste blikket på mistillidsforholdet mellem det politiske system på den ene side og på den anden

side universitetssektoren, inklusive dens repræsentanter i forskningspolitisk rådgivende organer. Man tror ikke hinanden over en dortærskel, når det handler om styring og den slags, og bristfærdigheden er opstået gennem de sidste ca. 20 år. De forskningspolitiske myndigheder tror ikke på, at institutionerne reelt har vilje til at gennemføre det, de pålægges at gøre, eller som de lover at gøre. Omvendt tror institutionerne hverken på, at de forskningspolitiske myndigheder har den gode vilje til at gavne forskningsinstitutionerne, eller at de har viden og evner til at styre så tæt, som de forsøger at gøre.

Mistillid og konflikt mellem universiteter og statsmagt er for så vidt ikke noget nyt. Det har periodevis været til stede, så længe der har været universiteter. Det nye er, at det er blevet et mere offentligt emne og har større konsekvenser efter, at masseuddannelser har afløst eliteuddannelser, og sideløbende med forskningens stigende økonomiske og samfundsmæssige rolle. Tillidskløften mærkes i den offentlige debat, men i endnu højere grad hos personer, der færdes i forskningspolitiske cirkler, og når man taler med embedsmænd (jf. Grønæk 2001; forfatteren har erfaring både som embedsmand og som universitetsforsker).

Hvad årsagerne hertil egentlig er, kan ikke siges kort, og diagnosticeringen er jo i sig selv genstand for definitionskampene. Grundlæggende er værdikonflikter nærliggende, når organisationer med en form for græsrodsdemokrati skal indordnes i et i øvrigt hierarkiseret system, hvor man gør regnskab opadtil. Det manifesteres især, hvis der skal foregå ændringer. Og ændringer har der været mange af siden 1970'erne, både hvad angår uddannelser, økonomi, personaleforhold og forskningsstyring. Man har sideløbende set en stigende disharmoni mellem på den ene side universiteternes vær-

diorientering mod kollektivistiske demokratiopfattelser og de værdisæt, der blev indlejret i styrelsesordningerne i 1970'erne, og på den anden side de ændringer i normmønstre og ideologier, der i øvrigt er foregået op gennem firserne og 1990'erne, kendetegnet ved neoliberalisme, dyrkelse af marked og konkurrence, taber-vinder-fikseringen, bølgende guld- og børsfeber, individualisme, teknologifetichisme, ideologisk djævleuddrivelse og sandhedskommission. Og – endnu mere basalt – værdikonflikten mellem et erkendelsesorienteret og kritisk oplysningsideal og en nytteorienteret og i stigende grad profitorienteret instrumentalistisk vidensopfattelse. "Demokrati" virker slet og ret negativt på aktiekurserne, undtagen måske, når det bidrager til fodslag på fronten i den vestlige post-koldkrigsretorik. Disse disharmonier har bidraget til et stigende politisk pres for at få rettet de aparte universiteter ind, så de mere ligner hovedstrømmen.

Rækken af succesfulde firmaer og lederskikkelser fra omverdenen, som kommende rektorer kan bruge som forbilleder, er da også imponerende – Jan Bonde Nielsen fra hedengangne B&W, Klaus Riskjær Pedersen og hans Accumulator Invest, Kronebanken, 6. Junibanken, Nordisk Fjer, Hafnia, Baltica, sriben af selskabstømmerfirmaer, Glistrups skattecircus, Kurt Thorsen, Rasmus Trads og, fra det store udland, fx Enron, Worldcom, Arthur Andersen og mange, mange flere, hvis mage ganske rigtigt hidtil ikke er set på danske universiteter.

Forskningspolitikken lavstatusplacering og letbenethed

Når det angår tillidsbrist, indgår også den særlige stilling, universiteter og forskning indtager i det politiske system. Det er på den ene side et strategisk og

erhvervsmæssigt stadig vigtigere område, der i stigende grad i det parapolitiske system er blevet en arena for stærke interesser, både fra privat og offentlig sektor. På den anden side har den overordnede politiske ledelse gennemgående været temmelig svag, ustabil og uunderbygget. Christiansborgpolitisk er forskning et lavstatusområde, og universitetsuddannelser er stort set kun et offentligt politisk tema i forbindelse med de årlige opgørelser af antallet af afviste til studiepladser. Man kan møde partipolitikere med ledende poster, der ikke kan huske, hvem i deres eget parti, der har ordføreskabet.

Organisatorisk er der sket talrige omlægninger i det forskningspolitiske system gennem de sidste 20 - 30 år, hvor universiteter er flyttet rundt mellem forskellige ministerielle afdelinger og styrelser; siden oprettelsen af forskningsministeriet i 1993 er Helge Sander den ottende minister. Forskningsrådgivende organer er i rask takt blevet oprettet, omorganiseret, omdøbt og nedlagt. En lovende nyskabelse fra 1997 var *Analyseinstitut for Forskning*, hvis kapacitet dog ikke kan ses på nogen måde at have været udnyttet i forskningspolitisk sammenhæng, heller ikke den foreliggende; instituttet foreslås da nu også nedlagt. Universiteterne har skiftevis været under undervisningsministeriet, forsknings- (nu videnskabs- mm.-) ministeriet og været delt mellem de to ministerier; det må have været svært selv for ministrene at huske, hvor universiteter for tiden hørte hjemme. Posten som forskningsminister har klart været en lavstatusplacering, ofte anvendt som en nødløsning i en politisk kabale; en post som man helst skulle væk fra hurtigst muligt, og som ellers kunne blive sidste stop for exit – med deraf følgende behov for hurtige, situationsbestemte og markante udspil med en eller anden populistisk appel.

Tilsammen har disse omskiftelige og kortsigtede betingelser medført, at opsamling af faglig viden og kompetence i det politiske og administrative system selvsagt er blevet hæmmet. Den forskningspolitiske debat har ofte været utroligt letbenet, og meget sjældent er beslutninger blevet baseret på grundige og dokumenterede udredninger og analyser. Dette har ikke kunnet undgå at svække kvaliteten i den politiske styring og har set fra universiteternes synsvinkel utvivlsomt bidraget til at give et billede af en fagligt ukvalificeret og overfladisk universitetspolitik, der ikke hvilede på dokumentation og analyser, og som heller ikke var styret af en overordnet og langsigtet politik for at forbedre forholdene.

Triple helix, mode two knowledge, post academic science og vidensøkonomi

Selvfølgeledes peges der i debatten også på objektive behov med udspring i en række mere langsigtede og globale ændringer i universiteternes samfundsmæssige og økonomiske rolle, og store ændringer er der tale om. Kæden mellem grundforskning og faktura er blevet kortere, den ønskes gjort endnu kortere, og forskning og vidensproduktion foregår mange flere steder, så nye kanaler må åbnes. Private virksomheder vil imidlertid ikke selv kunne udføre eller ofre penge på grundforskning og anden forskning, som har kollektiv gode karakter, fordi aktionærer i almindelighed ikke vil finde sig i en sådan uselvvisk optræden for deres penge. Selv de stærkeste i troen, de helligste i den hårde kerne af markedskapitalismens udvalgte missionærer og trofaste væbnere, falder fra, stillet overfor vidensøkonomiens kollektive logik. Det er en hel del år siden, at en af landets sidste ægte markedsliberalistister, den støvte venstrehøvding og præsident for Landbrugsrådet, P. P. Pinstrup, kraftigt adva-

rede mod den odelæggende sammenblanding mellem "privatgeshæft og statsmonopol", som han i sine sidste leveår oplevede og bittert iagttog partifællers medvirken til. Det var i starten af 1930'erne.

Pinstrups advarsler hjalp imidlertid ikke, sammenblandingen mellem privatgeshæft og statsmonopol skal videreføres, nu også på universiteterne, mener hans nutidige partifæller, og som i 1930'erne gennemføres det sammen med Socialdemokraterne. Private virksomheder kan ikke selv i tilstrækkelige mængde frembringe den strategiske ressource, ny grundviden, og er ivrige efter at komme indenfor og sidde med der, hvor dette kollektive gode produceres, dvs. der hvor skattekryderne betaler. Vidensøkonomi overskrider grænserne for markedsmechanismernes styringskapacitet, og sammenfletning mellem universiteter, private virksomheder og andre forskningsinstitutter, fx sektorforskning bliver en funktionel nødvendighed. Fænomenet omtales tit med den smukke metafor "triple helix", den tredobbelte spiral (jf. fx Etzkowitz & Leydesdorff 1997).

Vidensøkonomi kræver også tværfaglig, funktionsorienteret forskning rettet mod samfundsmæssigt og økonomisk strategisk vigtige områder i stedet for den akademiske disciplinorganisering, og en sådan omkalfatring kan ikke genereres spontant nedefra af forskningens selvgroede organisering, er et synspunkt. Med de stadigt mere vidtgående konsekvenser og risici, som moderne forskning kan medføre for befolkningsgrupper, må den desuden være organiseret, så dette bliver indregnet ved forskningens prioritering og gennemførelse, og således at der på troværdig måde kan aflægges regnskab til berørte. Disse ideer var sådan set centrale allerede i forbindelse med etablering af universitetscentre RUC og AUC i 1970'erne, men har nu efter repacking fået gennemslag i 1990

under betegnelser som “mode two knowledge” (jf. Gibbons mfl. 1994) og “post academic science” (Ziman 2000).

Centralisme og instrumentalisering

De omtalte tendenser er jo globale, og da man samtidig har kunnet se reformer, der minder om den danske i andre lande, er den funktionalistiske, darwinistiske henvisning til “udviklingens nødvendighed” og risikoen for at “sakke agterud i konkurrencen” under vidensøkonomiens vilkår en nærliggende begrundelse, der da også bliver anvendt.

Men hvordan vil det så virke? Konsekvenserne af denne type reformer er svære at forudsige, og de bliver sjældent som tilsigtet. Hvad angår “konkurrenceevne” er jeg overbevist om, at den kortsigtet instrumentelle tænkning er kontrafinal. Grundtvig og folkehøjskolerne har historisk betydet mere for betalingsbalancen end handelshøjskolerne. Og hvis den foreliggende reform følger den ånd, der gennemsyrrer forslaget, som vitterlig er præget af homogenisering, politisk topstyring og ensretning, vil det mest sandsynlige være stagnationstendenser. Troen på at et antal eksterne repræsentanter i toppen af pyramiden skulle betyde mere åbenhed i store videns- og kultur- multiorganisationer som universiteter, er grundlæggende en misforståelse. Al erfaring og logik fortæller, at pyramider og hierarki betyder lukkethed og konformisme. De er indrettet på at lede opmærksomhed indad og opad i stedet for ud i verden.

Mere uhyggeligt er det, at de store befojelser, der gives til ledere der skal gennem politisk godkendelse, også vil muliggøre en styring og ensretning af forskning og uddannelse ud fra politiske og ideologiske kriterier – jf. regeringens felttog mod smagsdommere og krav om sandhedskommission. Fri og kritisk

erkendelse vil i stigende grad blive en belastning for universitetsledelsen, når den skal forhandle udviklingskontrakter. Ministerens befojelser er uhort vidtgående; en demonstration kan man få, hvis man forestillede sig, at justitsministeren havde tilsvarende vidtgående befojelser over for domstolene. Og forskning burde have mindst samme grad af institutionel uafhængighed.

Produktiviteten, i undervisning så vel som forskning, bliver jo under det nye chefstyrede regime nu et ledelsesansvar. Gennem adskillige år har jeg ledt, i ledelses- og organisationslitteratur, såvel som ved at spørge specialister på området, for at finde teorier, der forklarer, hvad ledere skal gøre for at få personalet til frivilligt og gratis at levere 25-50% overarbejde (som universitetsforskere i gennemsnit gør). Jeg har ikke kunnet finde det nogen steder – det almindelige er, at teorierne indskrænker sig til at fortælle, hvad ledere skal gøre for at få folk til at arbejde mest muligt i den aftalte arbejdstid. Det er annonceret, at der skal gøres en indsats for ledelsesudvikling, lederkurser osv. Vi venter spændt på at høre, hvordan managementkonsulenterne vil knække den nød.

Litteratur

- Andersen, Heine 1997: *Forskere i Danmark – videnskabssyn, vurderinger og aktiviteter*. København: Sociologisk Institut.
- Cole, Steven & Phelan, Thomas J. 1999: “The Scientific Productivity of Nations” i *Minerva*, Vol 37: 1-23.
- Etzkowitz, Henry & Leydesdorff, Loet 1997: *Universities and the Global Knowledge Economy – a triple helix of university-industry-government relation*. London: Pinter.
- European Commission 2001: *Key Figures – indicators for benchmarking of national research policies*. Brussels. <http://www.cordis.lu/rtd2002/indicators/>

- Folketingstidende* 1969-70.
Forskningskommissionens betænkning 2001, bd. 1 og 2. København: IT-og Forskningsministeriet.
- Gibbons, Michael; Limoges, Camille; Nowotny, Helga; Schwartzman, Simon; Scott, Peter; Trow, Martin 1994: *The New Production of Knowledge*. London: Sage.
- Grønbaek, David 2001: *Mellem politik og videnskab. Reform af det danske forskningsrådssystem 1994-1997*. Institut for Statskundskab. København Universitet.
- Hansen, Hanne Foss 2001: "Forskningspolitik i videnssamfundet". *Samfundsøkonomen* nr. 8: 11-18.
- May, Robert 1997: "The scientific capital of nations". *Science*, Vol 275, iss. 5301, Feb 7: 793-796.
- Ziman, John 2000: *Real Science: What it is, and What it Means*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heine Andersen
E-mail: heine.andersen@sociology.ku.dk